

СОНЯ БАЕВА

Тя никога не говореше за безвъзвратно отминалото време, за смъртта. Ренесансово жизнелюбива, предпочиташе да живее с обновяващото опиянение и смисъл на живота, на нравствено възвишеното и красивото. Може би затова се насочи към една от най-динамичните епохи от историята на българската литература — възрожденската. И отдаде творческите си интереси и пристрастия на един от най-самобитните ѝ представители — Петко Рачев Славейков.

Постъпила в Института за литература като технически научен сътрудник, избрана през 1972 г. за старши научен сътрудник, Соня Баева е свързана с неговата история, с утвърждаването му като национален и международен център по проблемите на литературознанието.

Започнала с издирването и проучването на конкретни архиви и други източници, още от самото начало тя е заинтригувана и привлечена от житейската и писателската съдба на Славейков, от непоколебимия му граждански дух. И упорито, и всеотдайно продължава да издирва неизвестни ръкописни творби, писма и други материали от неговото творчество, стреми се да възсъздаде автентичния му образ в атмосферата на остри политически и духовни стълкновения. От 1954 г. на страниците на „Известия на Института за литература“, на литературния периодичен печат започват да излизат публикации за новоиздирени интимни и революционни стихотворения на Славейков, за епistolарното му наследство, за творчеството му през периода на Кримската война. На сходящичните констатации за „просветителя“ се противопоставят аргументи, които насочват към спецификата на явления, процеси и творби, към критерии, чужди на опростителството и шаблона. Изследователите на Славейков трябва вече да вземат под внимание новооткритата информация, изводите и обобщенията на Баева. В съчиненията на Славейков, в христоматии и антологии се появяват революционни творби като „Стари станете, млади поведете“, „О, унуки цар Шишмана“... В „Литературен архив“, т. I, 1959 г. излизат „Политическият дневник на П. Р. Славейков“, „Из дневника на в. „Македония“. Насочването към архива на Славейков, към периодичните му издания води и до замислянето на академичното издание на неговите съчинения, десетмална заслуга за което има Соня Баева. Тя взема непосредствено участие в подготовката на стихотворенията, автобиографичните творби, на пътеписите, литературно-критическите статии, в изготвянето на белжегите и

показалците към отделни томове. Значителен е нейният принос и в излязлото осемтомно издание „Петко Славейков. Съчинения“ (1978—1982), дело на издателство „Български писател“.

Откривайки и регистрирайки новото в творчеството на Славейков, Соня Баева се насочва към конкретни разработки, разширява проблематиката в проучването на многото му дело. В резултат на това се появяват изследванията ѝ „Петко Славейков и азербейджанският поет Мирза Шафи Вазех“ („Език и литература“, 1964, кн. 6), „Някои моменти от развитието на сръбската литература и творчеството на П. Р. Славейков“ („Известия на Института за литература“, кн. 16, 1965)... Многогодишните ѝ научноизследователски усилия и упоритост намират пълна реализация в обнародваната през 1968 г. монография „Петко Славейков. Живот и творчество. 1827—1870“. Това е фактически първата част на един многообемен труд, останал незавършен. В него има факти, наблюдения и обобщения, с които трябва да се съобразява всеки, проявил интерес към жизнената и писателската биография на Петко Славейков.

Още в първия раздел на монографията правят впечатление проблемите, чрез които авторката насочва към нови моменти при проучването на поета — творческото и гражданското пристрастие на Славейков към Паисий и Неофит Бозвели; ролята на Кримската война в идейно-творческото му формиране. Събран и интерпретиран е солиден фактически материал, надяне е стремеж и умение биографичното да се обвърже естествено с онова, което се ражда и реализира като идея или прозрение от първите прояви на поета до 1870 г. Находчиво са разглеждани ранното поетическо творчество, историко-патриотичните и бунтовните десици на Славейков, неговата любовно-сентиментална, анакреонтична и пейзажна лирика. Дейно и съпричастно, авторката живее с въздианията и терзанията на поета, с гордостта и горчилките на творещ и гражданин. И като анализира и обобщава, насочва към решениата на Славейковите творби сред различни читателски и слушателски категории през Възраждането. Стигнала до един от най-интересните моменти от живота на Славейков — периода на „Не пей ми се“ и „Жестокостта ми се сломи“, на „Изворът на Белоногата“ и „Бойка войвода“, Соня Баева приключва първата част на своята монография с надеждата да я продължи и съществува докрай. С тази надежда, която даваше сили и порив на нейния дух, тя живя пълноценно до сетния си час...

Седмици преди да отрони последното си слово, говорихме за онова, над което в момента работи,

за бъдещите ѝ планове. Желаше и вярваше, че до края на годината ще представи цялостен труд за Славейков, ще се включи в ново издание на съчиненията му, ще вземе участие в сборници и научни сесии, посетители на Софроний Врачански, Васил Априлов, Райко Жинзифов... Не успя... Но последната ѝ проява по капризите на съдбата отново бе свързана с името на Славейков. Дни преди да бъде прикована смъртоносно на постелката, тя участвава на среща с пловдивските учители, посветена на Петко Славейков. Емоционално и увлекателно говори за поезията и публицистиката му, за онова, което остави като наследство и завет на поколенията. А вечерта, щастлива и духовита, беседва с потомците на Славейковия род, поканили на срещата.

За Соня Баева Петко Славейков бе морална и творческа опора, събеседник и наставник в часове на размисъл, ориентир и критерий в житейския ѝ път. Тя откри присъствието на Левски в творчеството на поета, свързва конкретни творби от това творчество с името на Ботев. А за подрастващото поколение обнародва в Издателство „Отечество“ увлекателно написан очерк за редактора на „Маджония“.

Паралелно с никога неостаряващата си любов към вечно младия дядо Славейков, Соня Баева проявява интерес и към неизследваните или малко проучени проблеми на българската възрожденска литература. Тя написва интересна статия за Георги Пешаков. Прилече я възрожденската басня, връзките и творческото ѝ родство с фолклора („Българската басня — начало и развой“ — „Език и литература“, 1972, кн. 2; „Българската басня и народното творчество“ — „Проблеми на българския фолклор“, 1972). Насочи се към националната специфика на Българското просвещение (сб. „Литературен процес и художествено творчество“, 1974). По време на дискусиите за романтизма и реализма обнародва студията „За характера и развитието на реализма в българската литература през епохата на Възраждането“ („Литературна мисъл“, 1961, кн. 4). Без да си поставяме за задача да открием в детайли научното дело на Соня Баева, не можем да не отбележим, че то бе реализирано не само чрез монографии, студии и статии. Контактна и предразполагаща, Баева участва в национални и международни научни сесии и симпозиуми, изнася доклади за Славейков, по проблеми на възрожденската литература и култура в различни селища на страната. Чувството да сподели онова, до което е достигнала, да популяризира достиженията на науката всред широк кръг читатели и слушатели ѝ даваше енергия и импулс, правеше я интересен и заразяващ събеседник.

Соня Баева излезе в пенсия преди едно десетилетие. Но тя продължи да участва в научните платове на Секцията по българска литература до Освобождението, да дава пример със своята упоритост, жизненост и принципност. Свикнали да я чувствуваме винаги между нас, ние я изгубихме, без достатъчно да сме я оценили като изследовател и човек. Но за нея ще напомним споменът — чрез сътвореното и мечтаното, чрез онова, което по жребия на съдбата не успя да доведе докрай...

Дочо Леков

През своята 30-годишна литературнокритическа дейност Кръстьо Куюмджиев сякаш винаги се е стремил да не бъде дължик на името си — да остане верен на него — златар. И при подбор на авторите, които ще хвали, и по начина на разработка на статията си, и по пестеливостта преизничи на творчеството си. Враг на грубостта, недообразоваността, критикът се стреми винаги да бъде куюмджия. Той не долюбва грубостта, дори когато е израз на сила. Предпочита филигранната красота на бижутото пред тежката сила на каменния блок.

Куюмджиев не е сред „производителните“ критици. И се отнася с предубеждение към тях. Дълбоко в себе си вярва, че количеството нерядко е в ущърб на качеството, че в литературата (от всички жанрове) невинаги количеството преминава в качество. И затова той няма доверие в големите дебелотомове или в значителния брой заглавия, в библиографията на някои критици.

Обърнете внимание колко грижливо подбира той авторите, за които пише. Нека припомним: най-често се обръща към Димитър Димов и Кирил Христов. В повечето от книгите му ще се срещнем със статии и откъси от статии за тези писатели. За тях той е написал и цялостни трудове. Има дисертация пак върху творчеството на Димитър Димов. И след това: писал е за Богомил Райнов, Павел Вежинов, Йордан Радичков, Николай Хайтов, Валери Петров, Любомир Левчев, Петър Караангов и др. Както виждаме, в подбора почти няма грешки. Разбира се, не за всички значителни писатели е писал, но винаги е признавал значението на личния вкус, на литературнокритическите преистрастия. В огромната книжна продукция днес умеем много за подбор и свързано с вкуса, а вкусът — с творческата индивидуалност на човека. По това, какво харесва, можем да познаем какъв е дален човек. И по това, какво се харесва, можем да познаем каква е далена епоха.

Кръстьо Куюмджиев несъмнено е харесвал и харесва добри автори. И се стреми да пише добре за тях, да проникне в творческата им индивидуалност, в творческото им своеобразие, да надникне в „работилницата на Хефес“.

Вярвало се е и се вярва, че Кр. Куюмджиев е сред най-субективните наши критици, че той служи предимно на личния си вкус, че се стреми да изяви себе си по повод на творбата, че е най-последователен привърженик на субективизма, артистичизма, есеизма и пр. в критиката. Но ако надникнем по-дълбоко в неговите статии и особено в научните му трудове, ще се уверим с каква добросъвестност той събира голям фактически материал, колко задълбочено проучава епохата, социалната действителност, обществения сили и дири многостранните връзки между творца и неговата съвременност.

Неголемият по обем труд за Кирил Христов например почива върху една значителна и добросъвестно събрана документация. Критикът е проучил основно и задълбочено не само творчеството на поета, но и всичко, което е писано за това творчество, и заедно с това — социалната действи-